

II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları

The Amnesty Implementations of II. Constitutional Monarchy Period

Taner Aslan*

Özet

II. Meşrutiyetin en önemli kazanımlarından birisi hürriyetlerin verilmesidir. İttihat ve Terakki Cemiyeti sabık devrin siyasi mahkûmlarına genel bir af çıkartarak hürriyet konusunda önemli bir adım atmıştır. Ancak Cemiyetin dar kapsamlı genel affı içerde ve dışarda büyük tepkiye sebep olmuş, hükümet bu tepkinin önüne geçebilmek ve toplumun güvenini sağlayabilmek için af kapsamını genişletmiştir. Siyasi suçlularla birlikte adi suçtan yatanlar ve cezasının üçte ikisini çekenler de af kapsamına alınmıştır. Bazı af uygulamalarında ağır suçluların da aftan faydalandıkları görülmüştür. Affın uygulamasında birtakım karşılıklar çıkmış, farklı uygulamalarla karşılaşılmıştır. Bu da affın objektifliğini ortadan kaldırmıştır. Çalışmada af kanunu ve bu kanundan yararlananların durumları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Af, Genel Af, Siyasi Suç, Adi Suç, Mahkum.

Abstract

One of the most significant advantages of the II. Constitutional Monarchy is the grant of the freedoms. The Committee Of Union And Progress enabled a general amnesty and issued the freedom rights for the prisoners of the preceding period. However this narrowly extended amnesty brought about a reaction inside and outside the country, and the government enlarged the extent of the amnesty in order to prevent this reaction and to regain the trust of the society. The political crimes, ordinary crimes as well as those who had ended up one third of their penalties were included in the scope of the amnesty. In some cases it was observed that some of those are with major crimes also made use of the amnesty, which removed the objectivity of the amnesty. In the research the amnesty law and those who benefited from the law were studied.

Key Words: Amnesty, General Amnesty, Political Crime, Ordinary Crime, Prisoner.

Giriş

24 Temmuz 1908 tarihinde ilan edilen meşrutiyetin; fikri, siyasi, iktisadi, kültürel ve hukuki açıdan birçok değişimi meydana getirdiği vakidir.¹ Meşrutiyet çökmek üzere olan imparatorluğu deb-i kadime götürecektir bir vasıta ola-

* Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
e-mail: taner.aslan@aksaray.edu.tr

¹ Mehmet Ali Kılıçbay, "Osmanlı Batılılaşması", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul 1986, s. 152.

görsel

Akademik
Bakış

41

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

rak görülmüştür.² Bu dönemin önemli siyasi teşekkülü İttihat ve Terakki Cemiyeti, anayasal meşrutî bir sistemi ikame ederek, Osmanlı siyasi ve idari tarihinde yeni bir süreç başlatmıştır. Bu yeni sistem toplum taleplerini makul ölçüde yerine getirme üzerine tesis edilmiştir. En azından İttihatçılar, hak ve özgürlükler alanında sistemin öngördüğü şekilde gelen talepleri karşılamaya yönelik bir siyaset zemini oluşturmayı, genel siyaset anlayışları açısından olumlu ya da gerekli görmüşlerdir. İttihat ve Terakki meşrutîyetin ilanından sonra Fransız İhtilali'nin "liberte-egalite-fraternite" (hürriyet-müsavat-adalet) kavramlarını devletin bütün kademelerine sirayet ettirmeyi amaçlamıştır. Bunun için sabık dönemin siyasi suçlularını korumak adına padişahın iradesiyle bir af yasası çıkartılmış, daha sonra bu af genel bir af şekline dönüştürülmüştür. İttihatçıların hürriyet, adalet ve eşitlik düşüncesi üzerine oturttuğu politik çizgisi özgürlüklerin sağlanmasını öngörüyordu. Genel af siyasi amaca hizmet etmek için kullanılan bir araç olmanın yanı sıra, bir bakıma özgürlük adına atılmış bir adım olarak da değerlendirilebilir. Ancak siyasi ve toplumsal soruna yol açması bu gibi yasaları tartışmaya açmaktadır. Arşiv vesikaları meşrutîyetin ilk aylarında af uygulamalarının toplumsal ve idari bir sorun meydana getirdiğini ortaya koymaktadır. Meşrutîyetin ilk bir yılında uygulanan af meselesi, hükümetin ve İttihat ve Terakki'nin en önemli gündem maddesini oluşturmuştur.

II. Meşrutîyet Döneminde Genel Af

II. Meşrutîyetin ilan edilmesinden sonra Kanun-i Esasi uygulamaya konulmuş ve Meclis-i Mebusan açılmıştır.³ Böylece İttihat ve Terakki Cemiyeti uzun bir mücadele neticesinde hedefine ulaşmış ve memlekette hürriyet-adalet ve müsavat tatbik edilmeye başlanmıştır. Hürriyet, İttihat ve Terakki'nin mücadelesinin mihenk taşını teşkil etmesinden dolayı ilk icraatta bu alanda gerçekleştirilmiştir. Cemiyet bu hususta ilk adımı sabık dönemin siyasi suçlularına genel bir af çıkartmakla atmıştır.

Genel Affın Kapsamı ve Mahiyeti

İttihat ve Terakki Cemiyeti, meşrutîyetin ilanından sonra hükümet kurmayı dolaylı olarak hükümetlere müdahale de bulunmuş, ancak devlet idaresine her açıdan müdahale etmiş, böylece Cemiyet'in hem istanbu'daki hem de taşradaki şubeleri mülki ve askeri bütün memurları gözetim ve denetim altına almıştır.⁴ 1908 Devriminin belki en önemli sonucu hürriyetlerin verilmesi olmuştur.⁵ Cemiyet'in meşrutîyetin ilanını müteakip ilk icraatı genel affı yürür-

² Sina Aksin, *İn Türklere ve İttihat ve Terakki*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1980, s. 23.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "1908 yılında Meşrutîyetin Ne Sûretle İlan Edildiğine Dair Vesikâlar", *Bellekten*, Cilt 20, Sayı 77, Ocak 1956, s. 110-121; Kılıçbay, a.g.m., Cilt 2, s. 152.

⁴ Süleyman Nazif, *Yıkılan Müesseseler*, İlhami Fevzi Matbaası, İstanbul 1927, s. 11.

⁵ İbnülemin Mahmut Kemal, "İdare-i Meşrutî", *Beyanülhak*, Cilt 1, Numara 17, 2 Muharrem 1326 / 5 Şubat 1908, s. 370.

lülüğe koydurtması olmuştur. Bu af başlangıçta geçmiş dönemin siyasi suçlularının serbest bırakılması amacını taşıyan bir aftı. Cemiyet, Kanun-ı Esasi'nin yürürlüğe girmesi ve Meclis'in açılmasıyla birlikte, "af" çıkartılmasını Meclis'ten istirham etmiştir.⁶ Böylece bütün hapisanelerde siyasi suçlardan hükümlü mahkumlara yönelik aff-ı ali Meclis-i Vükela'da müzakere edilmiş,⁷ padişahın onaylamasıyla da yürürlüğe girmiştir.⁸ Ancak affın bütün Osmanlı vatandaşlarını kapsamaması sadece Makedonya'da geçmiş dönemde tutuklanan İttihatçılara şamil olması,⁹ içerden ve dışardan tepkilere yol açmıştır. Hükümet, bu tepkilerin önüne geçmek için affı 28 Temmuz'da adi suçları da içine alan genel affa dönüştürmüştür.¹⁰ Şura-yı Devlet, çıkarılan affı, adi ve idari suçları da içine alacak şekilde genişleterek yeniden düzenlemiş ve tüm vilayetlere tebliğ etmiştir.¹¹

Hükümet genel af yayınlamakla herkesi meşrutiyetin hürriyet şemsiyesi içine aldığı göstermek istemiştir. Genel af yasasıyla başlangıçta siyasi suçtan tutuklu bulunan Rumeli'deki İttihatçılar serbest bırakılmış, ardından kademe kademe diğer suçlular da serbest bırakılmaya başlanmıştır.¹² Böylece Cemiyet, genel af kanununu çıkartmakla hürriyet düşüncesine dair ilk uygulamasını ortaya koymuştur. Cemiyet bu uygulama ile toplumda büyük bir saygınlık elde etmiştir. Ancak genel affın hangi suçları kapsadığı/kapsayacağı hususunda bir belirsizlik gözlenmektedir. Bir belgede affın, yalnız ciheti adliyece mahkum bulunan siyasi suçları kapsadığı belirtilmektedir.¹³ Hatta siyasi suç olup sürgün edilenlerin genel aftan istifade edemeyeceği, bazı sebeplerden dolayı sürgün şahısların ise istifade edeceği şeklindeki ibare siyasi suçlardan mahkum olanların durumlarının dahi netliğe kavuşturulmadığını göstermektedir.¹⁴ Örneğin affın Diyarbakır Hapishanesi'nde, siyasî tutuklu Gorgi Pandal adındaki şahsın affını kapsayıp kapsamadığı hususunda tereddüde düşülmüş, bu durum Adliye Nezaret'i'ne bildirilmiştir.¹⁵ Bazı siyasi suçlular ise genel affa rağmen salıverilmemişlerdir. Musul'da ikamete memur Rüstem ve arkadaşları siyasi suçlu olmalarına rağmen genel aftan yararlanamadıkları için Adliye

⁶ BOA., Y.PRK.AZJ., 54/36, 23/C/1326; BOA, Y.MTV., 312/211, 30/C/1326.

⁷ BOA., İ.HUS., 168/1326/c-78, 29/C/1326.

⁸ BOA., Y.PRK.A., 15/13, 26/C/1326.

⁹ BOA, İ.AZN., 80/1326/B-05, 16/B/1326; *Sabah*, 28 Cemaziyelahir 1326 28 Temmuz 1908, s. 1.

¹⁰ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt 1, Kısım 2, TTK, Ankara 1983, s. 68; *Sabah*, 28 Cemaziyelahir 1326 / 28 Temmuz 1908, s. 1.

¹¹ BOA, DH. MUİ, 2-3/29, 21/N/1327. *Düstur*'da siyasi suçlular için yayınlanan irade-i seniye de bu hüküm şu şekilde geçmektedir: "Rumeli-i şahanede tarik-i şekavete süluk edenlerin bazı şeraitle afları", *Düstur*, 2. Tertib, 1. Cilt, 28 Cumadelahir 1326/27 Temmuz 1908, s. 3.

¹² Stanford Shaw-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt 2, (çev. Mehmet Harmanç), E Yayınları, İstanbul 1983, s. 333.

¹³ BOA., İ.DH., 2613/106, 28/C/1326; BOA., DH.MKT., 1274/30, 03/B/1326.

¹⁴ BOA., MV., 120/7, 18/B/1326.

¹⁵ BOA., DH..MKT., 1274/68, 03/B/1326.

Gorgi

Akademik
Bakış

43

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

Nezaretî'ne şikayette bulunmuşlardır.¹⁶ Bazı siyasi mahkumların ise salıverilmelerinden kısa bir müddet sonra yeniden tutuklandıkları görülmektedir. Siyaseten tutuklu bulunan İzmitli Nuri ve arkadaşları tutukluluk hallerinin sona ermesinden bir müddet sonra tutuklanmaları üzerine Zabtiye Nezaretî'ne müracaat etmişlerdir.¹⁷ Birçok siyasi mahkum af için müracaatta bulunmuştur. Sabık rejim tarafından zararlı faaliyetlerinden dolayı Mısır'a sürgün edilen Jön Türkler, padişahın genel affından sonra Dersaadet'e dönmeleri için Mısır Fevkalade Komiserliği'ne baskıda bulunmuşlardır. Sadaret, Jön Türklerin bu teşebbüslerini, Sadaret'e takdim edilen şifreli bir telgraftan öğrenmiştir.¹⁸

Siyasete karıştığı iddiasıyla Dersaadet'ten uzaklaştırılanların siyasetten uzak olduklarının anlaşılmasına rağmen, genel afftan faydalanamadıkları görülmüştür. Adliye Vekaleti bu durumu araştırarak gereğinin yapılmasını ilgili makamlara iletmiştir. Örneğin Bir daha dönmek üzere Dersaadet'ten uzaklaştırılan ve Diyarbakır'dan firaren Dersaadet'e geldiği için tekrar iade edilen Üsküdarlı Hafız Ali Efendi'nin siyasetten uzak olduğu anlaşıldığı halde umumi afla serbest bırakılmamıştır.¹⁹ Benzer şekilde tutuklulukları siyasi suçlara dayandığı halde adi suçlardan tutuklu buldukları beyanıyla ilan edilen umumi afftan yararlandırılmayan Rumeli Vilayeti Bulgar ahalisinden Rodos Hapishanesi'ndeki yirmi iki kişi şikayette bulunmuştur.²⁰

Genel af siyasi suçlardan mülteci olarak yabancı ülkelere sığınanları da kapsamaktaydı. Afla Rum, Ermeni, Süryani, Türk ve Arnavut, etnik köken ayırımı yapılmaksızın herkes Osmanlı topraklarına dönmekte özgürdü. Bu maddeye binaen mülteci konumundaki Osmanlı uyruğu azınlıkların bir kısmı yurda dönerek afftan yararlanmak için başvuruda bulunmuşlardır.²¹ Hükümet, yabancı devletlerde bulunan ve genel af üzerine memlekete dönmek isteyenlerin ihtiyaçlarının karşılanması için de bir genelge yayınlamıştır.²² Genel af üzerine serbest bırakılan siyasi mahkumların mahkeme masrafları da affedilmiştir.²³

Yeni düzenlemeyle adi suçlardan mahkum olanlar da bu yasadan faydalanmışlardır.²⁴ Bunun yanında cezasının üçte birini tamamlayanlar da

¹⁶ BOA, DH..MKT., 1299/2, 24/Ş/1326.

¹⁷ BOA, DH.MKT., 1299/45, 25/Ş/1326.

¹⁸ BOA., Y.PRK.A., 15/14, 29/C/1326.

¹⁹ BOA., DH.MKT., 2705/19, 19/Z/1326.

²⁰ BOA, DH.MKT., 2624/66, 11/N/1326.

²¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C 9, TTK, Ankara 1995, s. 42.

²² BOA, DH.MKT., 2614/75, 28/Ş /1326.

²³ BOA, DH.MKT., 2676/90, 13/Za/1326.

²⁴ "Rumeli vilayatinde ceraim-i adiy mahkumlarından sülûsan müddetlerini ikmal edenlerin dahi afvı hakkında irade-i seniye" ile (*Düstur*, 2. Tertib, 1. Cilt, 29 Cumadelahir 1326/28 Temmuz 1908) "Ceraim-i siyasiye ile mürettebeten vukua getirilmiş olan ceraim-i adiy mahkumununin dahi afv-ı aliden istifade etmeleri hakkında irade-i seniye" (*Düstur*, 2. Tertib, 1. Cilt, 16 Receb 1326/13 Ağustos 1908, s. 40). BOA., MV., 120/7, 18/B/1326. Ancak bazen bunun ak-

bu yasadan faydalanabileceklerdi.²⁵ Ancak düzenlemeye göre cezalarının üçte ikisini tamamlamış olanların tahliyeleri gerektiği halde salıverilmedikleri de görülmektedir. Örneğin Sinop Cezaevi'nde yatan Kayserili Mehmet bu süreci tamamladığı halde genel aftan faydalanamamıştır. Adı geçen şahıs durumunun netliğe kavuşması için Adliye Nazareti'ne telgraf çekerek gereğinin yapılmasını istemiştir.²⁶ Adi suçlarda da farklı uygulamalar görülmektedir. Kimi adi suçtan tutuklu bulunanlar aftan faydalanmış, kimisi ise benzer suçtan tutuklu olmasına rağmen suçunun genel af kapsamında olmadığı ileri sürülerek yararlanamamıştır. Örneğin Razlık kazasının Pastova karyesinden Bulgar Kostantin cezasının adi suçtan olduğu için genel affa girmediği gerekçesiyle aftan faydalanamamıştır.²⁷ Aynı suçtan mahkum olanlara farklı uygulamaların yapılması affın objektifliğini ortadan kaldırmaktadır.

Asayişin ihlalinden ve fesat maddelerinden dolayı mahkum olanlarla firarda bulunanların af kapsamına girip girmediğine dair bir takım sorunlar yaşanmıştır. Adliye Nezareti'nin vereceği karara göre bu tür suçlardan yatanlar ya da arananlar af kapsamına tabi tutulacaklardı.²⁸ Genel affın kendilerine şamil olduğu iddiasıyla Konya, İzmit ve Çatalca'daki hapisanelerdeki mahkumlar firar etmişlerdir. Bunun üzerine diğer suçluların firarının engellenmesi için hapisanelerde güvenlik hat safhaya çıkartılmıştır.²⁹

Ermeni Patrikliği'nin Ermeni mahkumların genel aftan faydalanmaları için devreye girdiği görülmektedir. Genel affın ilanıyla Sivas Hapishanesi'nde bulunan siyasi suçlular tahliye edilirken bunların yanında bulunan Sivaslı Nikogos, Köseyan Karabet, Zadik ve Sinop'a nakledilen Sivaslı Mikail Onyanın'ın siyasi amaçlı fiillerinden dolayı mahkum edildikleri halde adi suçlu addedilerek tahliye edilmediklerinden bahisle, bu kişilerin genel aftan faydalanmaları için Ermeni Patrikliği Adliye Nezareti'ne af talebi ile ilgili bir yazı göndermiştir.³⁰ Görüldüğü üzere genel affın siyasi suçlularla birlikte adi suçları da kapsamasından muhtelif sebeplerle mahkûm olanlar aftan faydalanmak için harekete

sadığı da görülmektedir. Aff-ı umumi ilan edildiği halde Gelibolu Sancağı Eceabad Kazası Maydos Kasabası Hapishanesi'nde mahpus bulunan oğlu Nikola oğlu Fota tahliye edilmediği gibi kaza kaymakamı tarafından polis ve jandarmalara darp ettirildiğinden bahisle tahliyesini isteyen Maydos Kasabası'nda oturan Ulumiya adlı kadın, durumla ilgili arzualını Adliye Nezareti'ne takdim etmiştir. BOA, DH.MKT., 1282/175, 23/B/1326.

²⁵ BOA., İ.AZN., 80/1326/B-01. "Sülûsan müddetlerini ikmal eden ceraim-i adiyeh mahkumin-i ile on beş seneden beri mahbus bulunan müebbed kalebend ve kürek mahkumininin dahi afv-ı hakkında irade-i seniye" çıkartılmıştır. Bkz. *Düstur*, 2. Tertib, 1. Cilt, 16 Receb 1326/13 Ağustos 1908, s. 43.

²⁶ BOA, DH.MKT., 1300/78, 26/Ş/1326.

²⁷ BOA, DH.MKT., 2669/35, 04/Za/1326.

²⁸ BOA., DH.MKT., 1272/82, 28/C/1326.

²⁹ BOA., DH.MKT., 1274/30, 03/B/1326.

³⁰ BOA, DH.MKT., 1288/75, 05/Ş/1326.

gazi

Akademik
Bakış

45

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

geçmişlerdir. Aralarında bölücülük ve eşkıyalıktan hüküm giyenlerin de af talebinde buldukları görülmektedir. Özellikle azınlıkların aftan faydalanabilmeleri için patrikhaneler dahi devreye girmiştir. Siyasi suçlular için çıkartılan af, adi suçlardan cezaların üçte birini tamamlayanların³¹ yanında Divan-ı Harble-re mahkum bulunan şahısları da kapsamaktaydı.³² Bu sebeple cinayetle itham ile Divan-ı Harb-i Mahsusdan giyaben müebbed kalebend cezasıyla mahkum olanların da bu haktan faydalandıkları görülmektedir.³³ Ayrıca Asakir-i nizamîye ve jandarma zabitan ve efradından adi suç işlemekten mahkum olup, cezasının üçte birini tamamlayanlar da bu kapsama dahil edilmişlerdir.³⁴ Ayrıca af Daire-i Askerî'ye de tutuklu suçluları da kapsamaktadır.³⁵ Bunun yanında adi suçlardan dolayı idama mahkum olup on beş seneden fazla mahpus kalanların genel affa göre salıverileceği de hükme bağlanmıştır.³⁶

Adi suçlardan dolayı arananların suçları genel aftan sonra düşmüş, ancak bu kişilerin takip edilmesine ehemmiyet verilmiştir.³⁷ Örneğin Preşova Kazası'nın Saca Karyesi'nden Anto ve Kırşo ile zevcesine zor kullanarak paralarını gasb etmelerinden dolayı cinayetle yargılanmalarına karar verilen Saca Karyesi'nden Vesilen oğlu Yesto'nun ve Boşduran Karyesi'nden Panco Sado'nun haklarındaki dava genel af nedeniyle düşmüştür.³⁸ Ayrıca adam öldürme suçundan aranan katillerin genel af üzerine aranmalarına da ara verilmiştir. Dört kişiyi öldüren eşkiya Halko'nun, çıkarılan af dolayısıyla yakalanmasına ara verildiğine dair bilgiyi Kosova Valiliği'nin Adliye Nezaretî'ne yazdığı bir yazıdan öğrenmekteyiz.³⁹

Genel af sadece bunlarla sınırlı değildi. Af isyan eden gayrimüslim azınlıkları da kapsamaktaydı. Ancak isyan eden azınlıkların bu haktan faydalanabilmeleri, isyandan vazgeçerek silahlarını teslim etmelerine bağlıydı. Özellikle Bulgar, Ulah ve Rum çeteleri genel affa birlikte isyandan vazgeçerek silahlarını Üçüncü Ordu Müşiriyeti'ne teslim etmişlerdir. Üçüncü Ordu Müşiriyeti, çetelik faaliyetinde bulunanların silahlarını bırakarak, evlerine dönmeleri ile sükûnetin ve asayişin temin edildiğini Harbiye Nezaretî'ne telgrafla bildirmiştir.⁴⁰ Adam

³¹ BOA., İ.DH., 1467/1326/C-32, 29/C/1326.

³² "Politika mücrimin-i hakkındaki afv-ı umuminin ikamete memuriyet suretiyle taşraya tab'îd edilenlerle Divan-ı Harb mahkumlarına da teşmili hakkında irade-i seniye" çıkartılmıştır. Bkz. *Düstur*, 2. Tertib, 1. Cilt, 24 Cumadelahir 1326/23 Temmuz 1908, s. 5.

³³ BOA., DH.MKT., 1273/73, 02/B/1326. Örneğin Selanikli Salih Ağa'nın katlinden dolayı Selanik Hapishanesi'nde tutuklu bulunan Tefvik'e aff-ı ali şayan buyrulmuştur. BOA, İ.HUS., 168/1326/C-80, 29/C/1326.

³⁴ BOA., İ.AS., 74/1326/S-23.

³⁵ BOA., İ.AS., 73/1326/B-01, 05/B/1326.

³⁶ BOA, MV., 120/18, 25/B/1326.

³⁷ BOA, TFR.I.KV., 208/20788, 11/Ş/1326.

³⁸ BOA, DH.MKT., 2746/14, 29/M/1327.

³⁹ BOA, TFR.I.KV., 208/20726, 27/B/1326; BOA, TFR.I.KV., 208/20726, 27/B/1326.

⁴⁰ BOA., Y.PRK.ASK., 259/32, 01/B/1326.

öldürmek suçuyla müebbet hapis yatanlar hususunda da farklı uygulamalar da bulunulduğu görülmektedir. Dersaadet cinayet mahkemesi tarafından müebbet kürek cezasına mahkum edilip Trablusşam'da mahpus bulunan Ermenilerin çıkarılan genel aftan yararlanıp yararlanamayacaklarına dair Trablusşam Cezaevi Müdürlüğü Adliye Nezareti'nden bilgi istemiş ve Nezaret bunun kişisel bir vakıa olmayıp, devlete isyan etmek ve toplumda huzursuzluk çıkartmak maksadını taşıdığından bu haktan faydalanmalarının mümkün olmadığını bildirmiştir.⁴¹ Siyasi suçlar dışında adam öldürme ve gasp suçundan tutuklu bulunanlara aynı uygulamanın yapılmadığı görülmektedir. 21 Ramazan 1326 tarihli bir belgede bu duruma ışık tutacak bilgiler yer almaktadır.⁴² Öldürme, gasp ve yaralama suçlarından gıyaben suçlanan ve mahkum olan ancak aman dileyen mahkumlar, hukuk-ı şahsiyeleri baki kalmak üzere hukuk-ı umumiyyeden dolayı aftan faydalanmışlardır.⁴³ Yaralama, öldürme ve işkence suçlarından dolayı aranmakta olan Hüdavendigâr Nizamiye Altıncı Alayı'ndan firar eden Hüseyin oğlu İbrahim, teslim olmak istediğinden hukuk-ı şahsiye davası baki kalmak üzere hukuk-ı umumiyyeden affedilmiştir.⁴⁴ Mahkemeleri devam edenler, mahkemeleri neticelenmediğinden genel aftan yararlanamamışlardır. Örneğin Buyuroğlu adındaki bir şahsın zahire vesair eşyasını gasp etikleri için Arapgir'de sanık bulunan şahıslar hakkındaki dava sonuçlanmadığından affa nail olamamışlardır.⁴⁵ Tutuksuz olarak yargılanmak üzere mahkemelere çağrılan şahıslar "en ağır cinayetlerin faileri affedildiği halde bizim gibiler neden takip edilsin" sözleriyle muhakemeden çekildiklerini belirtmişlerdir.⁴⁶ Bu durum genel affın düzgün olarak işlemediğini göstermektedir. Affa uğrayanlar memleketlerine mürur tezkeresi ile gidebileceklerdi.⁴⁷ 1318 senesinden evvel Emarat ve Eyalet'e firar ederek oralara yerleşmiş ve birkaç sene önce ilan edilen aftan yararlanamayanlardan gelecek olanların, komiserlikten onaylanmış pasaport almaları şartı getirilmiştir.⁴⁸ Ermeni firarilerinin de genel aftan faydalanacakları haberinden sonra pasaport masrafından kaçan Ermenilerin gizlice girme teşebbüsleri üzerine zaman zaman çatışma meydana geldiği, muntazam pasaportu olanların pasaportlarını göstererek geçmelerine müsaade edileceği, başka yollardan girişlere müsaade edilmeyeceğinin ilgili yerlere, tebliğ edilerek ona göre muamele yapılması gerektiği bildirilmiştir.⁴⁹

⁴¹ BOA., DH.MKT., 1274/61, 04/B/1326.

⁴² Gasp ve katl suçundan Sivas'ta hapis Kebapçı Nikogos Karabet oğlu Ohannes ve arkadaşlarının siyasi mahkumlar için çıkarılan aff-ı umumiden yararlanamayacakları Adliye Nezareti tarafından Sivas Cezaevi Müdürlüğü'ne bildirilmiştir. BOA, DH.MKT., 2641/94, 21/N/1326.

⁴³ BOA, DH.MKT., 2690/32, 29/Za/1326.

⁴⁴ BOA, DH.MKT., 2624/26, 10/N/1326.

⁴⁵ BOA, DH.MKT., 2669/72, 02/Za/1326.

⁴⁶ BOA, DH.MKT., 2659/68, 21/L/1326.

⁴⁷ BOA, A.MTZ.(04), 170/19, 19/B/1326.

⁴⁸ BOA, A.MTZ.(04), 169/74, 11/B/1326.

⁴⁹ BOA, DH.MKT., 1291/79, 11/Ş/1326.

Gazi

Akademik
Bakış

47

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

Bulgaristan ve Şarki Rumeli'ye hicret veya firarla gidip, genel af ile döneceklerde de bazı şartlar aranmaktadır. Bunlar büyük suç işlemek, devlete isyan etmemek gibi.⁵⁰ İsyan edip Karadağ'a kaçan genel af üzerine geri dönen, arazi ve arazi hasılatlarını talep eden kişilere emlak mazbataları da iade edilmiştir.⁵¹ Genel af hapishanelerde firarlar yaşanmış, ayrıca ahalinin taarruzuyla hapishanelerden birçok mahkum salıverilmiştir. Ancak bunların af kapsamına girmemesi üzerine serbest bırakılan mahkumlar yakalanmış, yakalanamayanlar hakkında da takibat başlatılmıştır.⁵² Sabık idare esnasında mahkum olan ve pişmanlık duyan firarilerin ise hukuki şahsiyeleri baki kalmak üzere hukukça mahkumiyetleri affedilmiştir.⁵³ Siyasi ve adi suçlulara uygulanan ceza indiriminin firar eden ve salıverilen mahkumlara da uygulanmasının o mahallerdeki asayişin temini için elzem olduğuna dair Adalet Vekaleti'ne başvuruda bulunulmuştur.⁵⁴

Af yasasının birçok yere ulaşmamasından dolayı bir takım sıkıntılar yaşanmıştır. Örneğin Kanun-ı Esasi'nin tatbiki ve siyasi suçluların affı hakkındaki iradenin Halep'e henüz ulaşmaması üzerine af yasası uygulamaya geçirilememiştir. Bu sorunu halletmek için Sadaret'e Halep Valiliği'nce bir yazı gönderilmiştir.⁵⁵

Gardiyanların Durumu

Genel af neticesinde ortaya çıkan gardiyan sorunu da üzerinde durulması gereken bir konudur. Aftan önce hapishanelerdeki mahkumların sayısına binaen gardiyan sayısı artırılmıştır. Ancak genel aftan sonra hapishanelerin boşalması neticesinde gardiyanların memuriyet durumlarında belirsizlik yaşanmıştır. "*Siyasi suçlardan dolayı mahbus ve mevkuf bulunan bilcümle eşhas, afv-ı aliye mazhar olduklarından Mamüretülaziz merkez ve mülhakat hapishanelerindeki mevcut gardiyanlar azaltılmıştır.*"⁵⁶ Gardiyanların durumları Adliye Vekaleti'nce ele alınmış, sosyal ve maddi durumları açısından bir sıkıntı yaşamamaları için birtakım düzenlemeler getirilmeye çalışılmıştır.⁵⁷ Dersaadet Hapishane-i Umumiyesi'ndeki siyasi ve adi suçluların genel af ile tahliyesi üzerine açıkta kalan gardiyanların içerde kalan ödenmemiş ya da gecikmiş maaşları da bir

⁵⁰ BOA, MV, 120/5, 18/B/1326.

⁵¹ BOA, DH.MKT., 2635/71, 25/N/1326.

⁵² BOA, DH.MKT., 2623/58, 10/N/1326.

⁵³ Örneğin Eruh Kazası'nın Zilan Aşireti Reisi Mehmet Resul ve aşiret halkı ile mahkumin-i gıyabiden pişmanlık duyan firarilerin hukuki şahsiyeleri baki kalmak üzere hukuk-ı umumiyece mahkumiyetlerinin affedilmesi Sadaret'e arz edilmiştir. BOA, DH.MKT., 2672/46, 07/Za/1326.

⁵⁴ BOA, DH.MKT., 1308/17, 07/Ş /1326.

⁵⁵ BOA., DH.MKT., 1278/91, 13/B/1326.

⁵⁶ BOA, DH.MKT., 1279/52.

⁵⁷ BOA, DH.MKT., 2633/93, 22/N/1326.

neticeye bağlanmıştır.⁵⁸ Genel af nedeniyle hapisanelerin hafiflemesi üzerine hapisane görevlilerinde yeni bir düzenlemeye gidildiğinden Kastamonu Hapishanesi'nde bu alanda tasarrufa gidilmiştir.⁵⁹ Aynı zamanda Kanun-ı Esasi'nin ilan olunması ve siyasi suçluların affedilmesi üzerine, bakacak davası kalmayan mahkeme-i fevkaladenin (olağanüstü mahkeme) devam veya lağvı hususu da çözülmesi gereken başka bir sorun olarak ortaya çıkmıştır.⁶⁰

Mahkûmlara Verilecek Harcırahlar ve Yardımlar

Genel affın kapsamına serbest bırakılan tutuklulara harcırah verilip verilmemesi, mahkeme masraflarının devlet tarafından karşılanıp karşılanmaması ve yardım yapılıp yapılmaması meselesi de girmiştir. Genel af üzerine serbest bırakılan siyasi mahkûmların mahkeme masrafları Meclis-i Mahsus-ı Vükela'da alınan kararlar ile affedilmiştir.⁶¹ Affa uğrayan fakir durumdaki siyasi sürgünlerin gidecekleri yerlere kadar olan yol masrafları harcırah tertibinden karşılanmıştır.⁶² Sürgüne yollanmış ve af üzerine memleketine dönmek isteyen mahkûmlara da aliye-i seniyye tertibinden yardım yapılmıştır.⁶³ Hükümet tarafından şayan buyrulan genel af üzerine tahliye edilenlerin, memleketlerine ve ailelerine dönebilmeleri için gerekli harcırah hükümet tarafından karşılanarak bu sorun halledilmeye çalışılmıştır.⁶⁴ Ancak ikamete memur olup da genel aftan faydalananların kendi imkanlarıyla memleketlerine dönmeleri durumunda harcırahtan faydalanmak için başvuru yapsalar dahi Mal Sandığı'ndan yardım taleplerinin olumlu karşılanmadığı görülmüştür.⁶⁵ Affe-

⁵⁸ BOA, DH.MKT., 1287/45, 03/Ş /1326.

⁵⁹ BOA, DH.MKT., 1299/28, 25/Ş /1326.

⁶⁰ BOA, TFR.I.MN., 175/17468, 12/B/1326.

⁶¹ BOA, DH.MKT., 2728/73, 11/M/1327; BOA, MV., 121/67, 30/L/1326.

⁶² BOA, DH.MKT., 2624/27, 10/N/1326.

⁶³ Örneğin Fizan'a sürülmüş olan Predimili Polis Komiseri Tevfik Efendi'nin af üzerine memleketine dönmesi için gerekli yardım yapılmıştır. BOA, DH.MKT., 2637/31, 26/N/1326. Aynı şekilde Enderun-ı Hümayun'da iken Karahisar-ı Şarki'ye sürülen ve genel aftan faydalanarak geri dönen Mehmet Ali'ye, aliyye-i seniyye tertibinden yardımda bulunulmuştur. BOA, DH.MKT., 2655/48, 17/L/1326. Yine Mekteb-i Mülkiye-i Tıbbiye talebesi iken Sivas'a sürülen ve genel aftan istifade eden, Osman b. Abdurrahman Rifat Efendi'ye de atıyye-i seniyye tertibinden para verilmiştir. BOA, DH.MKT., 2653/29, 15/L/1326. Diyarbakır'da sürgün olarak ikamet etmekteyken aff-ı umumi üzerine Dersaadet'e gelmiş ve ailesi ile beraber gidecek olduğu Manastır'a kadar yol masraflarının tesviyesini talep eden Kesriyeli Salih'e mağduriyetine binaen yardım edilmiştir. BOA, DH.MKT., 2727/17, 10/M/1327. Aff-ı umumi üzerine sürgün yerlerinden dönerik kendilerine tahsis edilmiş olan yevmiye ve maaşlarının verilmesi hususunda Bosnalı Ahmet, Kafkasyalı Ahmet Baba ve Yusuf Hikmet Bey tarafından yapılan müracaat üzerine gereken yardım Maliye Nezareti'nce yerine getirilmiştir. BOA, DH.MKT., 2657/51, 19/L/1326.

⁶⁴ BOA., DH.MKT., 1276/67, 06/B/1326.

⁶⁵ Kayseri'de ikamete memur iken genel aftan sonra kendi kendine Bağdat'a giden Mehmet Nuri Efendi'ye Dersaadet'e gelmesi için Mal Sandığı'ndan harcırah verilemeyeceği bildirilmiştir. BOA, DH.MKT., 2707/56, 21/Z/1326.

dilen sürgünlerin maaş ve yevmiyeleri de verilecekti.⁶⁶ Sürgünde buldukları sürede memurlara verilmesi gereken tahsisat ve yevmiyeler de hazinece ödenmiştir.⁶⁷

Bir yerde ikamete memur olanların da aftan faydalanmaları üzerine hem kendilerine hem de ailelerine verilecek harcırah Mal Sandığı'ndan karşılanmıştır.⁶⁸ Yardımların sadece hükümlü devlet memurlarına değil bütün mahkumlara yapıldığı görülmektedir.

Aftan Yararlanan Memurların Görev ve Maaş Durumları

Sürgünde bulunan memurların birikmiş maaşlarının ödenmesinde bazı sorunlar yaşansa⁶⁹ da genellikle bu sorunun aşıldığı görülmektedir.⁷⁰ Sürgünde bulunan mahkumlar ikamet maaşı almaktaydılar. Aftan sonra ise ikamet maaşları düşürülmüştür.⁷¹ Vilayat-ı Şahane'de bulunan sürgünlerin genel affa mazharından dolayı maaş ve yevmiyeleri Dahiliye Nezareti bütçesinden verilecekti.⁷² Memur iken sürgüne gönderilip aff-ı umumiden faydalanıp Dersaadet'e dönenlerin sürgün olduğu yerden ayrılana kadar o yerin varidatından ödenen maaşları buradan ayrılışından itibaren hazine tarafından ödendiğini 13 Zilkade 1326 ta-

⁶⁶ BOA, DH.MKT., 2637/76, 26/N/1326. Mahkumlara yevmiye verilmesine dair pek çok belge mevcuttur. Örnek olarak birkaç tanesini aşağıya alıyoruz: Trablusgarb'ta ikamete memurken aff-ı umumiden yararlanarak Dersaadet'e gelen Nevahi-i Erbaa Kazası vergi katibi Rifat Efendi'ye yevmiye verilmiştir. BOA, DH.MKT., 2644/95, 08/L/1326. Yedinci Ordu Topçu Alayı İkinci Taburu eczacısı iken politika suçundan dolayı kalebentliğe gönderildiği Hudeyde'den umumi af üzerine Dersaadet'e dönerek yardım talebinde bulunan Evakim'in isteği yerine getirilmiştir. BOA, DH.MKT., 2648/67, 10/L/1326. Şam'dan ikamete memur olarak Resülayn Emlak-ı Hümayun İdaresi'nde istihdam edilen ve aff-ı umumiden faydalanarak Dersaadet'e dönmek isteyen bahçıvan İbrahim Ağa'nın harcırahının, harcırah tertibinden ödenmesi konusu Suriye Vilayeti'ne tebliğ edilmiştir. BOA, DH.MKT., 2650/22, 12/L/1326.

⁶⁷ Alaşehir Orman Memurluğu'ndaki görevinden ayrıldıktan sonra Aydın'da ikamete memur edilip aff-ı umumi üzerine Dersaadet'e dönen Nazım Efendi'ye sürgünde bulunduğu müddette verilmesi gereken tahsisat ve yevmiyeler hazinece ödenmiştir. BOA, DH.MKT., 2618/41, 03/N/1326.

⁶⁸ Çok sayıda belgede buna benzer bilgi vardır. Örnek olarak şu belgeleri verebiliriz: Bitlis'te ikamete memur edilip umumi af üzerine Dersaadet'e gelen Mehmet Ferid Efendi'nin Bitlis'te bulunan ailesinin Dersaadet'e gelmesi için gerekli yol masrafları harcırah tertibinden verilmiştir. BOA, DH.MKT., 2643/29, 06/L/1326. Diyarbakır'da siyasi sürgün olarak bulunup umumi affa İstanbul'a dönen, Feshane'de kapıçukadarı Mecid Efendi'nin harcırah talebi olumlu karşılanmıştır. BOA, DH.MKT., 2652/40, 14/L/1326. Mardin'de sürgün iken aff-ı umumi üzerine Dersaadet'e dönen Boğos'un orda bulunan ailesinin Dersaadet'e gelmesi için yol parası verilmesi Diyarbakır Vilayeti'ne bildirilmiştir. BOA, DH.MKT., 2706/88, 20/Z/1326.

⁶⁹ BOA, DH.MKT., 1286/36, 29/B/1326.

⁷⁰ Sürgün iken affa uğrayan Şura-yı Devlet Bidayet Müddei-i Umumi sabık muavinlerinden Hakıkı Bey'in birikmiş maaşları ödenmiştir. BOA, DH.MKT., 2621/84, 07/N/1326. Sicill-i Ahval İdaresi Vukuat Kalemî Mümeyyizi iken Burdur Sancağı Tahrirat Müdür Muavinliği'ne tayin ve aff-ı umumi üzerine avdetle memurin-i sabıkasına iade olunan Said Bey'in Konya Vilayeti'ne naklolunan maaşının taşra muvazenesinden merkez muvazenesine nakli için gerekli muamelenin icrasına karar verilmiştir. BOA, DH.MKT., 1287/15, 03/Ş/1326.

⁷¹ BOA, DH.MKT., 2619/25, 4/N/1326.

⁷² BOA, DH.MKT., 2675/71, 12/Za/1326.

rihli belgeden anlamaktayız.⁷³ Taşrada ikamete memur edilmiş olup aff-ı umumi ile Dersaadet'e dönenlerin maaş ve yevmiyeleri kesilmemiştir.⁷⁴ Aftan yararlanıp da ancak gidiş tarihine kadar maaş verileceği de görülmektedir. Örneğin Harbiye Nezareti katibinin Haleb maiyyetine memur Nuri Bey'e bu emsalde muamele olunmuştur.⁷⁵ Taşraya sürgün olarak gönderilen ve aff-ı aliye mazhar olarak Dersaadet'e geri dönen siyasi sürgünlerin orada aldıkları maaş ve yevmiyelerinin tensikat haricinde kalan memurlar gibi ödenmesi ve hangi ölçüye göre ödeneceği hususuna dair birtakım düzenlemeler getirilmiştir.⁷⁶

Zorunlu ikamete gönderilen devlet memurları af üzerine istihdam edilmek üzere muhtelif memuriyetlere ve görevlere memur edilecek⁷⁷ ve ikamette buldukları maaşları da aynen verilecekti.⁷⁸ Daha önce devlet memurluklarında görev yapanların çeşitli sebeplerle suçla karışmaları neticesinde mahkum olanların aff-ı umumi ile serbest kalmaları üzerine devlet memurluklarına yeniden atanabileceğine dair birçok belge mevcuttur. Devletin, ağır suç işlemeyen memurları tekrar görevlerine iade ettiği görülmektedir. Ancak memurların görevlerine iadesi suç öncesindeki görev yeri değil aynı görevle başka bir yerde istihdam edilmesi şeklindedir. Ancak tensikat sebebiyle bazı memurların bu haktan faydalanamadıkları görülmektedir.⁷⁹

⁷³ Samsun'a sürgüne gönderildikten sonra aff-ı umumiden faydalanarak Dersaadet'e dönen Tahrirat müdürlerinden Mustafa İhsan Efendi'ye Samsun Belediyesi varidatından ödenen maaşın Samsun'dan ayrılışından itibaren hazinece ödenmesine karar verilmiştir. BOA, DH.MKT., 2677/4, 13/Za/1326.

⁷⁴ BOA, MV., 120/61, 18/Ş /1326. Taşraya sürgün edilip umumi aftan dolayı İstanbul'a gelen on beş kişinin daha önce almakta oldukları yevmiye ve maaşlarının verilmesi karara bağlanmıştır. BOA, DH.MKT., 2616/71, 01/N/1326.

⁷⁵ BOA, DH.MKT., 1276/51, 21/B /1326; BOA, DH.MKT., 1276/51, 21/B /1326.

⁷⁶ BOA, DH.MKT., 1280/77, 21/B /1326.

⁷⁷ Memurin-i mülkiye komisyonu tetkikat kaleminde iken Ürgüp'e sürülen ve aff-ı umumiden istifade ederek Dersaadet'e dönen Ürgüp Kazası Belediye serkatibi Mehmet Rıza'nın vilayet dahilinde bir hizmette istihdamı talebi olumlu karşılanmıştır. BOA, DH.MKT., 1280/10, 15/B/1326. Rodos'ta kalebinden cezası ile mahkum iken aftan faydalanan ve perişan bir halde bulunması nedeniyle bir memuriyete tayin edilmesi talebinde bulunan Midilli Aşar Müfettişi Muavini Sürur bin Matba'nın Beyrut Vilayeti'nce bir göreve tayin edilmesine karar verilmiştir. BOA, DH.MKT., 1296/30, 19/Ş/1326.

⁷⁸ Isparta'da ikamete mecbur edilip aff-ı umumi ile Dersaadet'e gelen Emin Bey'e ikametindeki maaşının aynen verileceği bildirilmiştir. BOA, MV., 120/72, 25/Ş/1326.

⁷⁹ Yemen'e sürülen ve vilayet mektubi müsevvidliğinde istihdam edilirken aff-ı umuminin ilaıyla izinli olarak Dersaadet'e gelen Sabri Efendi'nin Şehremaneti'nce tensikat icra edildiğinden bir hizmete tayininin mümkün görülmediği bildirilmiştir. BOA, DH.MKT., 2715/10, 29/Z/1326. Benzer durum şu belgelerde de görülmektedir: BOA, DH.MKT., 2637/20, 26/N/1326; BOA, DH.MKT., 2640/6, 29/N/1326. Siyasi suç isnadıyla uzaklaştırılıp umumi af üzerine dönmüş olan Ünyeli İbrahim Ethem Efendi'nin Mamuretülhamid, Safvet Efendi'nin Kiği, diğer İbrahim Efendi'nin Cizre ve Hüseyin Avni Efendi'nin de Midyat Kaymakamlıkları'na tayinlerinin uygun görüldüğü bildirilmiştir. BOA, DH.MKT., 2683/93, 21/Za/1326. Siyasi suçtan sürüldükten sonra aff-ı umumi üzerine Dersaadet'e gelen Hınıs sabık Tahrirat Müdürü İhsan Efendi'nin açık olan Çermik Kaymakamı'nın Mamuretülhamid, Safvet Efendi'nin Kiği, diğer İbrahim Efendi'nin Cizre ve Hüseyin Avni Efendi'nin de Midyat Kaymakamlıkları'na tayinlerinin uygun görüldüğü Sadaret'e arz edilmiştir. BOA, DH.MKT., 2685/30, 22/Za/1326.

görsel

Akademik
Bakış

51

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

Aff-ı ali üzerine affedilen siyasi suçlulardan Dersaadet'e gelen sürgün ve firari memurlar arasında maaş tahsis edilmesi gerekenlere emsalleri gibi muamele yapılması ve yeni memuriyetler açıldıkça bunların bu görevlere seçilerek maduriyetlerine meydan verilmemesi durumu Şehremaneti, Posta ve Telgraf Nezareti, Rüsumat Emaneti, Adliye Nezareti, Maarif Nezareti, Hazine-i Hassa Nezareti ve Zabtiye Nezareti'ne bildirilmiştir.⁸⁰ İkamete memuren taşraya gönderilip aff-ı umumiden istifade ile Dersaadet'e dönen memurların tahsisatından emekliliklerine ait kısmın kesileceği Zabtiye Nezareti'ne bildirilmiştir.⁸¹ Önceden sürgüne gönderilmiş olup aff-ı umumi üzerine Dersaadet'e gelen memurlara iş bulununcaya kadar maaş verileceği hükmü de yer almaktaydı.⁸² Ancak genel aftan faydalanan memurların memuriyetlerine dönmelerinde ya da yeni görevlere ihdas edilmelerinde birtakım zorluklarla karşılaşmıştır. Örneğin genel aftan yararlanarak İstanbul'a dönen taşradaki tahrirat müdürlerinden Raif Bey Şehremaneti Meclisi azası veya mektupçuluğa tayin edilememiştir.⁸³

Sürgünde olan ve affa uğrayan askeri erkanın rütbeleri ile memurların hukukları da iade edilmiştir. Mekteb-i Harbiye coğrafya muallimi ve kaymakamlık rütbesine haiz iken askeriyeden uzaklaştırılarak Fizan'a sürülen ve umumi aftan faydalanarak İstanbul'a dönen Muhyiddin Bey'in rütbesi iade edilmiştir.⁸⁴

Düzeni Sağlamak İçin Verilen Aflar

Hükümet genel affı aşiretlerin isyanını ve diğer suçlarını da kapsayacak şekilde genişletmiştir. Bununla aşiret isyanlarının son bulması ve devlete bağlılıkları amaçlanmıştır. Böylece asayiş temin edilmiş olacaktı. Bu amaçla düşmanlık nedeniyle tutuklanan aşiret reisleri ile giyaben mahkum olan ahali bir defaya mahsus olarak affedilmişlerdir.⁸⁵

Hükümetin aşiret reislerinin af dilemesi ve bir daha benzer hareketlerde bulunmamaları karşılığında genel aftan faydalandırılacakları maddesi uyarınca birçok aşiret reisi bu maddeye istinaden başvuruda bulunmuştur. Örneğin Berikan Dergahı Şeyhi Nureddin'in kendisine atfedilen suçlardan affı halinde, etrafında bulunan aşiretleri devlete itaat ettireceğine dair bir arzuhal göndermiştir. Adliye Nezareti arzuhalin mütalaasıyla isnat edilen suçların bir daha tekrarlanmaması durumunda kaldırıldığına karar vermiştir.⁸⁶

⁸⁰ BOA, DH.MKT., 2646/70, 9/L/1326.

⁸¹ BOA, DH.MKT., 2653/46, 15/L/1326.

⁸² BOA, MV., 120/40, 04/Ş/1326. Mekteb-i Harbiye talebesinden olup, okuldan uzaklaştırılarak Sur'a sürülen ve daha sonra affa uğrayan Hüseyin Hüsnü'ye bahşiş verilmesine karar verilmiştir. BOA, DH.MKT., 1295/31, 19/Ş/1326.

⁸³ BOA., DH.MKT., 2670/81, 05/Za/1326.

⁸⁴ BOA, Y.PRK.BŞK., 79/30, 5/Ş/1326.

⁸⁵ BOA, DH.MKT., 2636/8, 25/N/1326.

⁸⁶ BOA, DH.MKT., 2622/15, 8/N/1326.

Genel aftan faydalanmak için silahlarını bırakarak teslim olan aşiret reisleri de aftan faydalanmışlardır. Af edileceklerine istinaden silahlarını bırakıp teslim olan Milli Aşireti Reisi, İbrahim'in oğulları Abdülhamit, Mahmut ve İsmail'in tahliye talepleri kabul edilmiştir.⁸⁷

Aşiretler arasındaki düşmanlığın giderilmesinde af bir araç olarak kullanılmıştır. Örneğin Kahta aşiret reislerine nasihat ve tenbihatta bulunulması üzerine aşiret reislerinin hasımlık sebebiyle hapisanede bulunanların mevkufiyetlerinin devam etmesinin düşmanlığı artırdığından bahisle bir defaya mahsus af edilmeleri talebini havi arzuhalleri tahkik edilerek salıverilmeleri uygun görülmüştür.⁸⁸ Ayrıca askeri makamlarca yakalanan eşkiya liderlerinin serbest bırakılması ve Dersim şakileri için aff-ı umumi çıkartılmasının su-i tesir yapacağı Harbiye Nezareti tarafından bildirilmiştir.⁸⁹

Hükümetten aman dileyen aşiret mensupları aftan faydalanmışlardır. Siirt, Şirvan, Pervari, Garzan ve Eruh kazaları aşiretleri mahkumlarından avdet ederek aman dileyenlerin af istekleri kabul edilmiştir.⁹⁰ Debre Mutasarrıflığı aftan yararlanmak için teslim olan şakilerle ilgili bir telgrafı Adliye Nezareti'ne göndermiştir.⁹¹ Ancak eşkiyalık yapanların afları yalnızca hukuk-ı umumiyeden olacaktı.⁹² Pervari, Garzan, Şirvan ve Eruh kazaları aşiretlerinden olup gıyaben suçlanan ve mahkum bulunanlar, müracaatla teslim olanlar hukuk-ı umumiyeden af edilmişlerdir.⁹³ Aynı şekilde idare-i sabıka zamanında gıyaben mahkum olup firar eden ve sonradan teslim olan Eruh Kazası'nın Zilan Aşireti Reisi Mehmet Resul ile aşiret halkından Hükümet-i Seniyye'ye aman dileyerek teslim olanların hukuk-ı şahsiyeleri baki kalmak üzere hukuk-ı umumiye mahkumiyetleri bir defaya mahsus olmak üzere affedilmişlerdir. Ancak yeniden bir suç işledikleri takdirde eski suçlarına bakılarak kanuni muamele yapılacaktı.⁹⁴ Dersim aşiretlerinden bazı reisler Mamuretülaziz Valisi Nusret Bey'e gelerek o ana kadar yaptıklarından pişmanlık duyduklarını ve hükümete katılma kararında olduklarını ancak kendileri için affı umumi ile birlikte bazı ıslahat talebinde bulunmuşlardır. Dahiliye Nezareti bu talepleri yerinde bularak gerekli işlemleri yapılmasını Mamuretülaziz Valisi Nusret Bey'den istemiştir.⁹⁵

1323 senesi zarfında aşiretler arasında çıkan hadisede sadece kendileri tutuklandığından ve aff-ı umumi sebebiyle aşiret ve Kürtlerin silah bı-

⁸⁷ BOA, DH.MKT., 2620/68, 5/N/1326.

⁸⁸ BOA, DH.MKT., 1288/16, 04/Ş/1326; BOA, DH.MKT., 1288/16, 04/Ş/1326.

⁸⁹ BOA, DH.MKT., 1308/13, 2/Z/1326.

⁹⁰ BOA, DH.MKT., 2697/16, 6/Z/1326.

⁹¹ BOA, TFR.I.MN., 176/17553, 24/B/1326.

⁹² BOA, DH.MKT., 2648/30, 10/L/1326.

⁹³ BOA, DH.MKT., 2694/44, 4/Z/1326.

⁹⁴ BOA, DH.MKT., 2704/89, 19/Z/2704; BOA, DH.MKT., 2705/30, 19/Z/1326.

⁹⁵ BOA, DH.MKT., 2703/114, 18/Z/1326.

gazi

Akademik
Bakış

53

Cilt 3, Sayı 5
Kiş 2009

rakarak aman dilediklerinden bahisle ya kendilerinin de affedilmesi veya isyan edenlerin hepsinin tevkif edilmesini talep eden Aşiret Reisi Hasan ve re-fiki Saadeddin'in telgrafı hakkında Bitlis Vilayeti'nden mütalaa istenmiştir.⁹⁶ Kahta aşiretlerinin affen tahliye edildikleri halde Hamsad Aşireti'nin hala tutuklu bulunduğundan bu hususta kanuni eşitliğin sağlanması istenmiştir.⁹⁷

Affin Olumsuzlukları

Genel af, mahkumlar ve mahkum yakınlarınca memnuniyetle karşılanmış ve umut olmuştur. Ancak genel affın memnun olmayanlarda bulunmaktaydı. Zira darba, katle vs. uğrayanların yakınlarını, mahkumiyet süresi dolmadan cürüm işleyenlerin hapisten çıkacak olmaları hayal kırıklığına uğratmıştır.⁹⁸ Suçları ne olursa olsun cezalarının üçte birini tamamlayanların salıverilmeleri toplumda tepkilere de yol açmış ve ikilik meydana getirmiştir. Genel affın sakin-calar meydana getireceğini düşünenler hükümetin bu tutumunu protesto etmişlerdir. İttihat ve Terakki'nin tehlikeli hoş görüşünün vahametini hükümete anlatmak maksadıyla iki bin kadar kişi Bab-ı Ali önüne gelerek vaziyeti protesto etmiştir. Eşraf çevrelerinde de genel af gerginliğe sebep olmuştur. Sadrazam kalabalığa bunun bir irade olduğu için yani padişah tarafından kabul edildiği için yapılacak bir şeyin olmadığını ifade etmeye çalışmıştır.⁹⁹

Toplumdaki bu gerginliği dikkate alan hükümet, genel af ile serbest kalacak olan mahkumların çıkarabilecekleri problemlere dair Sadaret'e bir yazı göndererek,¹⁰⁰ affa uğrayan mahkumların yeniden suç işlemeleri ihtimalini dikkate alarak birtakım tedbirler almıştır. Bazı hükümlülerin affın yararlanarak serbest kalmaları neticesinde kendilerinin mahkumiyetine sebep olanlara karşı hukuk dışı teşebbüslerde bulunmaları ihtimaline karşı farklı şehirlerle yerleştirilmeleri planlanmıştır. İstihdamına mani bir hali görülmeyen İzmir Pasaport eski Müdürü Refail Efendi'nin görevde bulunduğu sırada hapse mahkum ettirdiği bazı kimselerin aff-ı umumi üzerine serbest bırakılmalarından dolayı İzmir'de istihdam edilmesinin mahzurlu olacağından şimdilik başka bir vilayette görevlendirilmesine dair Aydın Valiliği'nden bir yazı Zaptiye Nezareti'ne gönderilmiştir.¹⁰¹ İdama mahkum iken umumi affa tahliye edilen Yanık Hüseyin'in silahlı olarak avanesiyle birlikte köyleri basacağı yolunda gazetelerde haber çıkması üzerine de tahkikat başlatılmıştır.¹⁰²

11 Zilkade 1326 tarihli bir belgede asayiş bozuların affedilmeleri halinde daha büyük sorunların patlak verebileceğine dair bilgi yer almakta-

⁹⁶ BOA, DH.MKT., 2738/84, 24/M/1327.

⁹⁷ BOA, DH.MKT., 2741/64, 25/M/1327.

⁹⁸ BOA., DH.MKT., 2613/106, 28/C/1326.

⁹⁹ Karal, *a.g.e.*, C. IX, s. 42.

¹⁰⁰ BOA, TFR.I.A., 39/3874, 21/L/1326.

¹⁰¹ BOA, DH.MKT., 2668/57, 29/L/1326.

¹⁰² BOA, DH.MKT., 2642/5, 5/L/1326.

dır. Örneğin Neced ve havalisinin asayişini bozup firar eden Şemred meşayihinden Hacı İzam'ın affedilmesi halinde hasım fırkalar arasındaki fesat ve kitalin yeniden baş göstereceği ihtimaline dair bir yazı Hariciye Nezareti'ne yollanmıştır.¹⁰³ Nitekim Grebene'nin Samarina Köyü'nde, aff-ı umumiden dolayı aman dileyen eşkıyanın mebus seçiminde karışıklık çıkardığına dair Grebene Kaymakamlığı'ndan Dahiliye Nezareti'ne bir telgraf gönderilmiştir.¹⁰⁴ Güneydoğu Anadolu havalisinde hükümetten aman dileyen mahkumların hukuk-ı umumiyyeden afları Sadaret'ten istenmiş, ancak Mardin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nce Meclis-i Mebusan'a çekilen telgrafta Midyat'ta teslim olup vilayet merkezine gönderilen eşkıya reisinin işlediği cürüm ve cinayetlerin mahiyet ve ehemmiyetine binaen memleketin sükun ve asayişini bozacağı için haklarında kanuni takibat yapılması talep edilmiştir.¹⁰⁵

Sonuç

24 Temmuz 1908'de ilan edilen meşrutiyetle özgürlükler alanında önemli adımlar atılarak; basın sansürü kaldırılmış, toplantı hürriyeti verilmiş, grev, sendika ve işçi haklarında önemli gelişmeler sağlanmıştır. Hürriyet açısından önemli gelişmeler arasında genel af yasasının çıkartılması da yer almaktadır. Bu dönemde çıkartılan genel af yasası hürriyetler açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. II. Meşrutiyetin ilanı ile memlekette siyasal ve sosyal açıdan pek çok uygulamalar yaşanmıştır. Bu uygulamalar arasında en dikkate değer olan genel af yasasıdır. Meşrutiyetin ilanından sonra hükümet kurmayıp perde arkasından idareye hükmeden İttihat ve Terakki Cemiyeti sabık dönemde siyaseten tutuklu bulunan İttihatçıları kurtarmak adına genel bir af yasasını Meclis'ten çıkartmıştır.

Genel af hükümet ve Cemiyet'in önemli gündem maddesini oluşturmuştur. Af, mahiyeti, kapsamı ve tatbiki açısından büyük bir sorun meydana getirmiş, hükümet bu sorunu toplumsal bir meseleye dönüşmeden çözmeye çalışmıştır. Cemiyet'in başlangıçta sabık dönemin siyasi suçlularını kapsayan bir affı iktidarının bir gereği olarak çıkarttığını ifade edebiliriz. Ayrıca genel affın kısmi olması da Cemiyet'in hukuku kendisine göre işlettiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca başlangıçta siyasi suçluları içine alan bir kanun olması da genel affı hukuken tartışılır hale getirmektedir. Bu nedenle bu affın genel değil hususi (ayrıcılık) af şeklini aldığını ifade edebiliriz. Cemiyet'in bütün halkı kucaklayacak bir idare tesis etmek isteğinin daha başlangıçta bu uygulamadan uzaklaştığını göstermektedir.

Affin siyasi suçluları kapsamaması birtakım sorunlar ortaya çıkartmıştır. Gerek dahili gerekse harici baskılarla karşılaşan hükümet affın kapsamını daha şümüllü hale getirmiştir. Buna göre af; siyaseten mahkum olanları, adi

¹⁰³ BOA, DH.MKT.,MKT., 2674/24, 11/Za/1326.

¹⁰⁴ BOA, TFR.I.MN., 178/17769, 1/N/1326.

¹⁰⁵ BOA, DH.MKT., 2741/54, 26/M/1327.

suçluları ve cezasının üçte birini çekenleri de kapsamıştır. Ancak uygulamada birçok problemler yaşanmıştır. Gerek irade-i seniye'nin ulaşmaması gerekse her mahkumun affa mazhar olup olmadığı hususu bu sorunu ortaya çıkartmıştır. Arşiv kayıtlarında affın mahiyeti ve kapsamına dair Adliye Nezareti'ne vilayet merkezlerinden gelen yazılar bunu teyit etmektedir. Cemiyet'in affı genişletmekle toplumda bir saygınlık kazandığı da görülmektedir.

Cemiyet af kanununu çıkarmakla hürriyetler açısından önemli bir adım attığı düşüncesindeydi. Af kamuoyunda genel olarak iyimser karşılanmakla birlikte salverilen mahkumların mahkumiyetlerine sebep olanlara bir şey yapma ihtimalleri genel affın bir sorun olarak görülmesine yol açmıştır. Genel affın devlete başkaldıran aşiretlerin ve isyan eden azınlıkların devlete bağlılığını sağlayacağı da düşünülmüştür. Genel affa serbest kalan memurlar da muhtelif görevlere yerleştirilmişler ve mağdur edilmemeye çalışılmıştır. Ancak tensikat usulü zaman zaman sorun ortaya çıkartmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti genel affı Rumeli'deki siyaseten tutuklu ittihatçılar için çıkartması erkini ve devlet olanaklarını kendine kullandığını göstermektedir. Örneğin memur tensikatında ve alaylı askerlerin emekli edilmelerinde bu açıkça görülebilir. Cemiyet iktidarını ve tekelci tavrını güçlendirmek için yönetimde muhalifleri tasfiye etme uygulamalarına gitmiştir. Bu da Cemiyet'in başlangıçta meşrutiyeti millet için istediği tezini çürütmektedir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

- Amedi Kalemi, Mümtaze (A.MTZ.):* A.MTZ.(04), Dosya No: 170, Gömlek No: 19, 19 Recep 1326; A.MTZ.(04), Dosya No: 169, Gömlek No: 74, 11 Recep 1326.
- İradeler Askeri (İ.AS.):* İ.AS., Dosya No: 74, Gömlek No: 1326/S-23; İ.AS., Dosya no: 73, Gömlek no: 1326/B-01, 05 Recep 1326.
- İrade Adliye ve Mezaif Nezareti (İ.AZN.):* İ.AZN., Dosya No: 80, Gömlek No: 1326/B-05, 16 Recep 1326; İ.AZN., Dosya No: 80, Gömlek No: 1326/B-01.
- İrade-i Dahiliye (İ.DH.):* İ.DH., Dosya no: 1467, Gömlek no: 1326/C-32, 29 Cemaziyelahir 1326; İ.DH., Dosya no: 2613, Gömlek no: 106, 28 Cemaziyelahir 1326.
- İrade Hususi (İ.HUS.):* İ.HUS., Dosya no: 168, Gömlek no: 1326/c-78, 29 Cemaziyelahir 1326; İ.HUS., Dosya No: 168, Gömlek No: 1326/C-80, 29 Cemaziyelahir 1326.
- Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Kalemi (DH.MUİ):* DH. MUİ, Dosya no: 2-3 Gömlek no: 29, 21 Ramazan 1327;
- Dahiliye Vekaleti Mektubi Kalemi (DH.MKT.):* DH.MKT., Dosya no: 1274, Gömlek no: 30, 03 Recep 1326; DH.MKT., Dosya no: 1274, Gömlek no: 68, 03 Recep 1326; DH.MKT., Dosya No: 1299, Gömlek No: 2, 24 Şaban 1326; DH.MKT., Dosya No: 1299, Gömlek No: 45, 25 Şaban 1326; DH.MKT., Dosya: 2705, Gömlek: 19, 19 Zilhicce 1326; DH.MKT., Dosya No: 2624, Gömlek No: 66, 11 Ramazan 1326; DH.MKT., Dosya No: 2614, Gömlek No: 75, 28 Şaban 1326; DH.MKT., Dosya No: 2676, Gömlek No: 90, 13 Zilkade 1326; DH.MKT., Dosya No: 1300, Gömlek No: 78, 26 Şaban 1326; DH.MKT., Dosya No: 2669, Gömlek No: 35, 04 Zilhicce 1326; DH.MKT., Dosya no: 1272, Gömlek no: 82, 28 Cemaziyelahir 1326; DH.MKT., Dosya no: 1274, Gömlek no: 30, 03 Recep 1326; DH.MKT., Dosya No: 1288, Gömlek No: 75, 05 Şaban

Arşiv

II. Meşrutiyet Dönemi Genel Af Uygulamaları

132; DH.MKT., Dosya No: 1282, Gömlek No: 175, 23 Recep 1326; DH.MKT., Dosya no: 1273, Gömlek: 73, 02 Recep 1326; DH.MKT., Dosya no: 1274, Gömlek no: 61, 04 Recep 1326; DH.MKT., Dosya No: 2641, Gömlek No: 94, 21 Ramazan 1326; DH.MKT., Dosya No: 2690, Gömlek No: 32, 29 Zilkade 1326; DH.MKT., Dosya No: 2624, Gömlek No: 26, 10 Ramazan 1326; DH.MKT., Dosya No: 2669, Gömlek No: 72, 02 Zilkade 1326; DH.MKT., Dosya No: 2659, Gömlek No: 68, 21 Şevval 1326; DH.MKT., Dosya No: 2635, Gömlek No: 71, 25 Ramazan 1326; DH.MKT., Dosya No: 2623, Gömlek No: 58, 10 Ramazan 1326; DH.MKT., Dosya No: 2672, Gömlek No: 46, 07 Zilkade 1326; DH.MKT., Dosya No: 1308, Gömlek No: 17, 07 Şaban 1326; DH.MKT., Dosya no: 1278, Gömlek no: 91, 13 Recep 1326; DH.MKT., Dosya No: 1279, Gömlek No: 52; DH.MKT., Dosya No: 2633, Gömlek No: 93, 22 Ramazan 1326; DH.MKT., Dosya No: 1287, Gömlek No: 45, 03 Şaban 1326; DH.MKT., Dosya No: 2624, Gömlek No: 27, 10 Ramazan 1326; DH.MKT., Dosya No: 2637, Gömlek No: 31, 26 Ramazan 1326; DH.MKT., Dosya No: 2655, Gömlek No: 48, 17 Şevval 1326; DH.MKT., Dosya No: 2653, Gömlek No: 29, 15 Şevval 1326; DH.MKT., Dosya No: 2727, Gömlek No: 17, 10 Muharrem 1327; DH.MKT., Dosya No: 2657, Gömlek No: 51, 19 Şevval 1326; DH.MKT., Dosya no: 1276, Gömlek no: 67, 06 Recep 1326; DH.MKT., Dosya No: 2707, Gömlek No: 56, 21 Zilhicce 1326; DH.MKT., Dosya No: 2637, Gömlek No: 76, 26 Ramazan 1326; DH.MKT., Dosya No: 2644, Gömlek No: 95, 08 Şevval 1326; DH.MKT., Dosya No: 2648, Gömlek No: 67, 10 Şevval 1326; DH.MKT., Dosya No: 2650, Gömlek No: 22, 12 Şevval 1326; DH.MKT., Dosya No: 2618, Gömlek No: 41, 03 Ramazan 1326; DH.MKT., Dosya No: 2643, Gömlek No: 29, 06 Şevval 1326; DH.MKT., Dosya No: 2652, Gömlek No: 40, 14 Şevval 1326; DH.MKT., Dosya No: 2706, Gömlek No: 88, 20 Zilhicce 1326; DH.MKT., Dosya No: 1286, Gömlek No: 36, 29 Recep 1326; DH.MKT., Dosya No: 2621, Gömlek No: 84, 07 Ramazan 1326; DH.MKT., Dosya No: 1287, Gömlek No: 15, 03 Şaban 1326; DH.MKT., Dosya No: 2619, Gömlek No: 25, 4 Ramazan 1326; DH.MKT., Dosya No: 2675, Gömlek No: 71, 12 Zilkade 1326; DH.MKT., Dosya No: 2677, Gömlek No: 4, 13 Zilkade 1326; DH.MKT., Dosya No: 2648, Gömlek No: 30, 10 Şevval 1326; DH.MKT., Dosya No: 2694, Gömlek No: 44, 4 Zilhicce 1326; DH.MKT., Dosya No: 2704, Gömlek No: 89, 19 Zilhicce 2704; DH.MKT., Dosya No: 2705, Gömlek No: 30, 19 Zilhicce 1326; DH.MKT., Dosya No: 2703, Gömlek No: 114, 18 Zilhicce 1326; DH.MKT., Dosya No: 2738, Gömlek No: 84, 24 Muharrem 1327; DH.MKT., Dosya No: 2741, Gömlek No: 64, 25 Muharrem 1327; DH.MKT., Dosya No: 2613, Gömlek No: 106, 28 Cemaziyelahir 1326; DH.MKT., Dosya No: 2746, Gömlek No: 14, 29 Muharrem 1327; DH.MKT., Dosya No: 1291, Gömlek No: 79, 11 Şaban 1326; DH.MKT., Dosya No: 1299, Gömlek No: 28, 25 Şaban 1326; DH.MKT., Dosya No: 2728, Gömlek No: 73, 11 Muharrem 1327; DH.MKT., Dosya No: 2616, Gömlek No: 71, 01 Ramazan 1326; DH.MKT., Dosya No: 1276, Gömlek No: 51, 21 Recep 1326; DH.MKT., Dosya No: 1276, Gömlek No: 51, 21 Recep 1326; DH.MKT., Dosya No: 1280, Gömlek No: 77, 21 Recep 1326; DH.MKT., Dosya No: 1280, Gömlek No: 10, 15 Recep 1326; DH.MKT., Dosya No: 2715, Gömlek No: 10, 29 Zilhicce 1326; DH.MKT., Dosya No: 2637, Gömlek No: 20, 26 Ramazan 1326; DH.MKT., Dosya No: 2640, Gömlek No: 6, 29 Ramazan 1326; DH.MKT., Dosya No: 2683, Gömlek No: 93, 21 Zilkade 1326; DH.MKT., Dosya No: 2685, Gömlek No: 30, 22 Zilkade 1326; DH.MKT., Dosya No: 2646, Gömlek No: 70, 9 Şevval 1326; DH.MKT., Dosya No: 2653, Gömlek No: 46, 15 Şevval 1326; DH.MKT., Dosya No: 1295, Gömlek No: 31, 19 Şaban 1326; DH.MKT., Dos-

görsel

Akademik
Bakış

57

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

ya No: 1296, Gömlek No: 30, 19 Şaban 1326; DH.MKT., Dosya No: 2670, Gömlek No: 81, 05 Şaban 1326; DH.MKT., Dosya No: 2636, Gömlek No: 8, 25 Ramazan 1326; DH.MKT., Dosya No: 2622, Gömlek No: 15, 8 Ramazan 1326; DH.MKT., Dosya No: 2620, Gömlek No: 68, 5 Ramazan 1326; DH.MKT., Dosya No: 1288, Gömlek No: 16, 04 Şaban 1326; DH.MKT., Dosya No: 1288, Gömlek No: 16, 04 Şaban 1326; DH.MKT., Dosya No: 1308, Gömlek No: 13, 2 Zilhicce 1326; DH.MKT., Dosya No: 2697, Gömlek No: 16, 6 Zilhicce 1326; DH.MKT., Dosya No: 2668, Gömlek No: 57, 29 Şevval 1326; DH.MKT., Dosya No: 2642, Gömlek No: 5, 5 Şevval 1326; DH.MKT., Dosya No: 2674, Gömlek No: 24, 11 Zilkade 1326; DH.MKT., Dosya No: 2741, Gömlek No: 54, 26 Muharrem 1327.

Meclis-i Vükela Mazbatası (MV.): MV., Dosya No: 120, Gömlek No: 7, 18 Recep 1326; MV., Gömlek No: 120, Gömlek No: 7, 18 Recep 1326; MV., Dosya No: 120, Gömlek No: 18, 25 Recep 1326; MV, Dosya No: 120, Gömlek No: 5, 18 Recep 1326; MV., Dosya No: 121, Gömlek No: 67, 30 Şevval 1326; MV., Dosya No: 120, Gömlek No: 61, 18 Şaban 1326; MV., Dosya No: 120, Gömlek No: 72, 25 Şaban 1326; MV., Dosya No: 120, Gömlek No: 40, 04 Şaban 1326.

Rumeli Müfettişliği Sadaret Evrakı (TFR.I.A.): TFR.I.A., Dosya No: 39, Gömlek No: 3874, 21 Şevval 1326;

Rumeli Müfettişliği Kosova (TFR.I.KV.): TFR.I.KV., Dosya No: 208, Gömlek No: 20788, 11 Şaban 1326; TFR.I.KV., Dosya No: 208, Gömlek No: 20726, 27 Recep 1326; TFR.I.KV., Dosya No: 208, Gömlek No: 20726, 27 Recep 1326.

Rumeli Müfettişliği Manastır Evrakı (TFR.I.MN.): TFR.I.MN., Dosya No: 175, Gömlek No: 17468, 12 Recep 1326; TFR.I.MN., Dosya No: 176, Gömlek No: 17553, 24 Recep 1326; TFR.I.MN., Dosya No: 178, Gömlek No: 17769, 1 Ramazan 1326.

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV.): Y.MTV., Dosya No: 312, Gömlek No: 211, 30 Cemaziyelahir 1326.

Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal ve Jurnaller (Y.PRK.AZJ.): Y.PRK.AZJ., Dosya no: 54, Gömlek no: 36, 23 Cemaziyelahir 1326.

Yıldız Perakende Sadaret (Y.PRK.A.): Y.PRK.A., Dosya no: 15, Gömlek no: 13, 26 Cemaziyelahir 1326; Y.PRK.A., Dosya no: 15, Gömlek no: 14, 29 Cemaziyelahir 1326.

Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi (Y.PRK.BŞK.): Y.PRK.BŞK., Dosya No: 79, Gömlek No: 30, 5 Şaban 1326.

Yıldız Perakende, Askerî Maruzat (Y.PRK.ASK.): Y.PRK.ASK., Dosya no: 259, Gömlek no: 32, 01 Recep 1326.

Telif Tetkik Eserler

AKŞİN Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1980.

BAYUR Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt 1, Kısım 2, TTK, Ankara 1983.

İNAL İbnülemin Mahmut Kemal, "İdare-i Meşruta", *Beyanülhak*, Cilt 1, Numara 17, 2 Muharrem 1326 / 5 Şubat 1908, s. 370.

KARAL Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C 9, TTK, Ankara 1995.

KILIÇBAY Mehmet Ali, "Osmanlı Batılılaşması", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul 1986.

NAZİF Süleyman, *Yıkılan Müesseseler*, İlhami Fevzi Matbaası, İstanbul 1927.

SHAW Stanford-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt 2, (çev. Mehmet Harmancı), E Yayınları, İstanbul 1983.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakki, "1908 yılında Meşrutiyetin Ne Süretle İlan Edildiğine Dair Vesikâlar", *Belleten*, Cilt 20, Sayı 77, Ocak 1956, s. 110-121.

görsel

Akademik
Bakış

58

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009

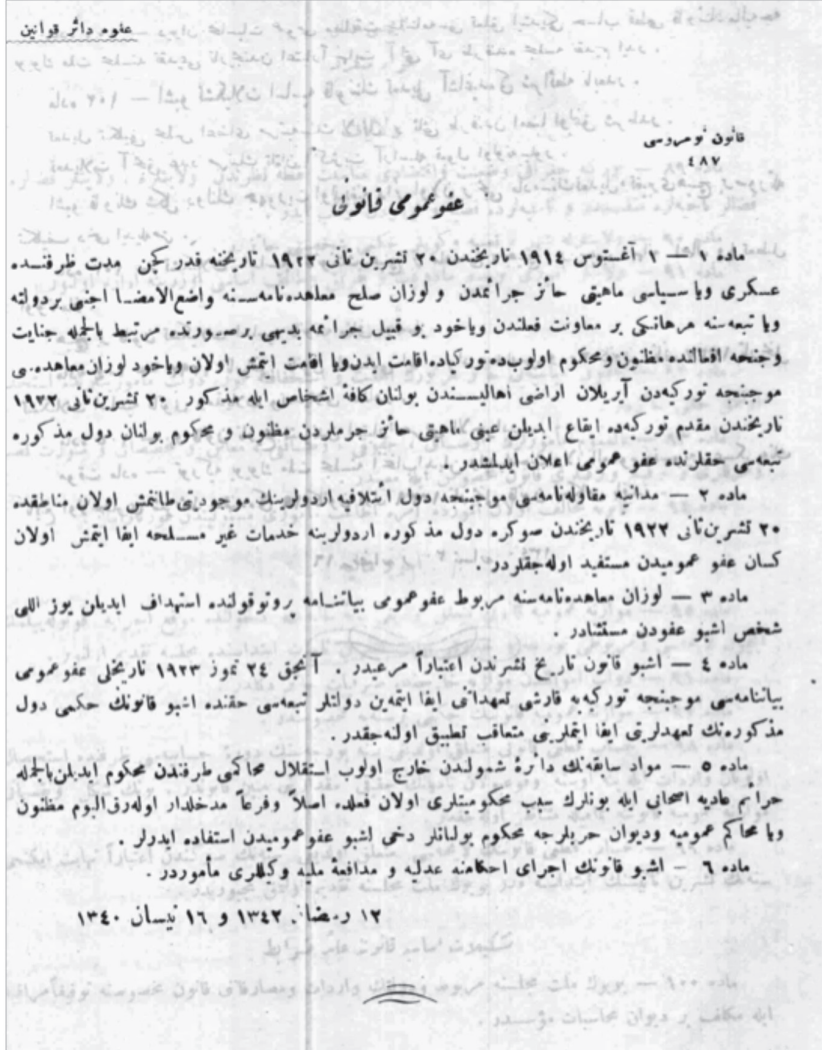
Resmi Yayınlar (Düsturlar)

- Düstur*, 2. Tertib, 1. Cilt, 16 Receb 1326/13 Ağustos 1908.
Düstur, 2. Tertib, 1. Cilt, 24 Cumadelahir 1326/23 Temmuz 1908.
Düstur, 2. Tertib, 1. Cilt, 28 Cumadelahir 1326/27 Temmuz 1908.
Düstur, 2. Tertib, 1. Cilt, 29 Cumadelahir 1326/28 Temmuz 1908.

Sürelî Yayınlar

Sabah, 28 Cemaziyelahir 1326 / 28 Temmuz 1908.

EK 1

"Af-ı Umumi Kanunu", *Ceride-i Adliye*, Cilt 2, Sayı 22-23-24, 1340, s.796

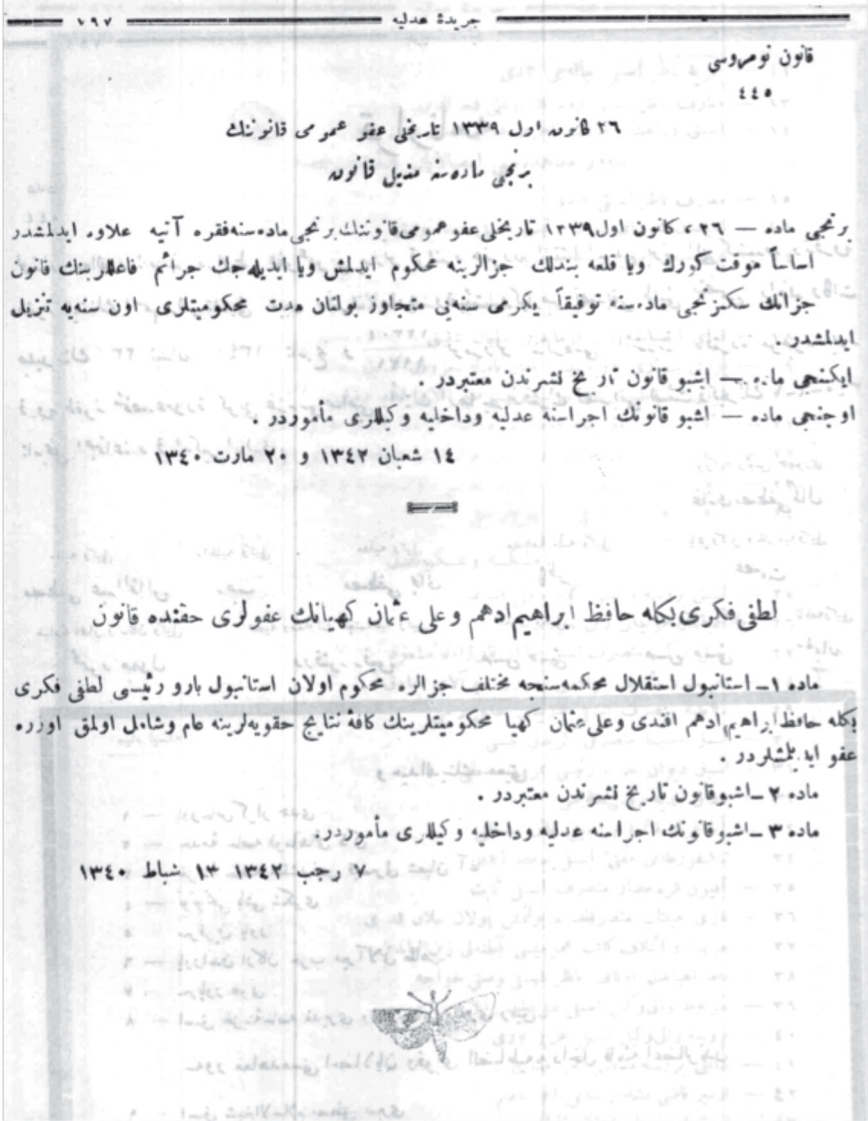
gazi

Akademik
Bakış

59

Cilt 3, Sayı 5
Kiş 2009

EK 2

"Afv-ı Umumi Kanunu", *Ceride-i Adliye*, Cilt 2, Sayı 22-23-24, 1340, s.797.

gpg

Akademik
Bakış

60

Cilt 3, Sayı 5
Kış 2009